

N. F. Balandina,
Doctor of Philology, Full Professor
Department of Information Activity and Media Communications
Odessa National Polytechnic University,
Shevchenko Avenue, 1, Odesa, 65044, Ukraine,
nadiyabalandina@gmail.com

POLISH-UKRAINIAN SONG „HEJ, SOKOŁY!” („HEJ, EAGLES!”): SOCIAL AND HISTORICAL CONTEXTS AND SEMANTIC DOMINANTS

Summary

The object of this study is a popular Polish-Ukrainian song „Hej, sokoły!” („Hey, Eagles!”) which exists in two variants – a Polish one and a Ukrainian one – and is considered to be one of the most favorite ones in Poland and Ukraine. The object field of the research is aimed at the nature of the song as a social and cultural discursive process which is a complex interaction of extra-linguistic and linguistic factors and is regarded in its historical perspective as well as from the point of view of correlations of the individual and the social. The use of sociocultural interpretation and decoding methods represents the object as a multidimensional phenomenon connected with contexts of creation, communicative intentions of the author, the pragmatic determination of the things said. The linguistic means used in the work effectuate the complex configuration of meanings, primarily love for the native land, its glorious past and sorrow for the lost. The linguistic embodiment of the semantic dominants is carried out on the basis of stereotypical images which contribute to high sincerity of feelings and growing popularity. The centre of the conceptual space of the work comprises lexemes denoting a human being, nature, material culture, and chronotope. Simultaneously it is influenced by the dramatic farewell to the native land, the beloved woman, and sad feeling of inevitability of events. The work shows a broad spectrum of the character’s communicative behavior that represents different communicative acts expressing such notable traits of the Ukrainian Cossacks as sincerity of feelings, courage, and love for their native land. The analysis has proved the hypothesis that the song „Hej, sokoły“ is a cultural phenomenon, a peculiar document of the historical epoch performing cognitive and educational functions in different aspects – historical, worldview, ethical and aesthetic.

Key words: song „Hej, sokoły!”, Tomasz Padurra, internal and external contexts, conceptual space, semantic dominants.

Надійшла до редакції 8.05.2019 р.

УДК 811.162.1’42:316.647.8
DOI: <https://doi.org/10.18524/2413-0613.2019.23.183127>
O. A. Voytseva,
Doctor of Philology,
Professor, Chair of General and Slavic Linguistics Department
Odesa I. I. Mechnikov National University,
24 / 26, Frantsuzky Blvd., Odesa, 65058, Ukraine,
movoznavstvo98@gmail.com;
Senior Research Office,
Institute of Education Content Modernization,
8, prov. Nakhimova, k. 24, Odesa, 65014, Ukraine

LINGUISTIC MARKERS OF AUTO- AND HETEROSTEREOTYPES IN A LITERARY TEXT

The article deals with ethnic anthropological stereotypes. They constitute the most important part of the worldview in a literary work. The subject of the investigation is linguistic markers of auto- and heterostereotypes in the discourse of the first part of the novel „Glory and praise” („Sława i chwala”) by an outstanding Polish writer Yaroslav Ivashkevich. The aim is to find linguistic markers of ethnic stereotypes of

the Poles and other ethnic groups in the literary text. Among the ethnic stereotypes we distinguish between auto- and heterostereotypes. The former are steady and emotionally coloured opinions, judgements, ascribed to a certain ethnic group by its representatives. The latter are ascribed to some ethnic group by a different one. Forming auto- and heterostereotypes occurs on a general basis: the emphasis is placed on most prominent national traits, on the contrast between „a native” and „a stranger”. The image of „a stranger” is perceived through the prism of one's own system of values. The inherent attribute of the ethnic stereotype is evaluation which firstly exists in linguistic markers at the lexical level. Valuing is also present in the pragmatic lexical component of ethnonyms (*Polak, Ukrainiec, Rosjanin, Niemiec, Francuz, Żyd, Austriak*), anthroponyms (*Chopin, Sienkiewicz, Blok, Lermontow, Majakowski*), toponyms (*Polska, Rosja, Warszawa, Odessa, Kijów, Winnica, Charków, Moskwa, Petersburg, Piotrograd, Wiedeń, Magdeburg, Paryż*). Secondly, at the morphological level evaluation is performed by personal pronouns (*my / wy, nasza / wasza*; „*Kto nie z nami, ten przeciw nam*”), qualitative adjectives (*najwybitniejszy, wielki, piękny, przystojny*). Thirdly, at the syntactic level evaluation is presented by attributive adjectival phrases *polski, ukraiński, rosyjski, niemiecki, austriacki, żydowski, francuski* („*Twarz miał rzeczywiście bardzo polską*”; *nasze ukraińskie ziemiaństwo; wymienił rosyjskie nazwisko; oficerów niemieckich; piechota austriacka; parę żydowskich furmanek; francuskiego zapachu*). And fourthly, at the stylistic level stereotypes and peculiarities of characters' speech behaviour are described („*galicyjskie naleciałości pańskiej mowy*”; „*Ni, ni – odparł Lewko – nam treba wertatysia...*”; „*Józia uderzył piękny akcent francuski*”).

Conclusion. In the literary discourse under analysis ethnic stereotypes reflect the nation's attitude to their activity, to the surroundings. They contain various information on the typical traits of the Poles, Ukrainians, Russians, Germans, Jews, Americans, the French and other nationalities. The perspective of the further investigation is to analyse stereotypes of different ethnic groups in literary and spoken texts.

Key words: literary discourse, linguistic personology, ethnic stereotype, auto- and heterostereotype, linguistic markers, Yaroslav Ivashkevich.

Theoretical and methodological bases of the anthropocentric principle in modern linguistics are „an anthropological language approach, in accordance with which an adequate study of a language should be conducted in close connection with a human's consciousness and thinking, their cultural and spiritual life. This approach places first of all a person, a language personality in the centre of language study and all its aspects for searching compelling analogies between the structure of a language and the structure of other cultural aspects” [9, c. 49]. Being a new independent direction in linguistics, the linguistic personology (scientific works by Yu. Apresian, J. Bartmiski, G. Boghin, S. Vorkachev, N. Golev, E. Ivantsova, V. Karasik, E. Kubriakova, V. Neroznak, N. Saikova et al.) conducts a comprehensive study into „the language state (individuation) both of a private human (idiolectic) and a multihuman (polylectic) linguistic personality – a nation” [1, c. 164]. In the linguistic personology a language personality is studied not only synchronically, but diachronically as well, which „makes it possible to identify developmental tendencies

and to predict behavioural models of an individual depending on their social status” [10, c. 161].

The structure of the language personality „has its beginning beyond an everyday language, when intellectual forces come into play, and the first level of its (the structure) study is to identify, to determine hierarchy of meanings and values, of its worldview, its thesaurus” [6, c. 36]. By Yu. Karaulov, the structure consists of three main organisational levels: verbal-semantic, cognitive-linguistic and motivational [ibid., c. 37–38].

Personological semantics comprises ethnic stereotypes. The term '*stereotype*' was introduced into science by a famous American journalist Walter Lippmann (in his book „Public opinion”, 1922). W. Lippmann believes that stereotypes „represent well-organized, more or less non-conflicting worldview. Our habits, tastes, abilities, pleasures and hopes comfortably co-exist in it. The stereotyped view of the world may be incomplete, but it is a possible worldview we are adapted to. In it people and objects take their intended places and act in a predictable way. We feel at home in it. We fit into it. We are its part” [7, c. 108]. The stereotype is determined in a human's mind as an image (unilateral, partial and sketchy) of some phenomenon and at the same time as an opinion about the image learnt from the surroundings even before the object itself is experienced.

The American logician Hilary Putnam noted that stereotypes are reflected in the language continuum. His works inspired scientists to further research into stereotypes in a language [8]. The most known is Jerzy Bartmiski's understanding of the stereotype „as subjective comprehension of an object that comprises both descriptive and evaluating attribute and as the result of the reality interpretation within social cognitive models” [2, c. 189]. J. Bartmiski draws attention to subjects that can have certain stereotypes (*what* is said and *who* says it): „The Poles believe typical (in their opinion) French people to be witty”. He introduces the concept of profiling: an image (as it is), a model (as it should be), mythological notions (as they can be), ideological notions (as they can and should be). The notion of a stereotype is closely connected

with the denotation of the word, therefore it is reflected in the language. The bearers of the stereotypes are members of a speech community, i.e. „a group of people that share the same speech characteristics and differ from other speech communities by an inventory of language units. The speech community is neutral to the amount and extralinguistic basis of the unity” [СЛТ, с. 481]. A speech community comprises language communities („a group of people that communicate using the same or different languages at the level of social, economical, political and cultural relationships; and the language distribution boundaries do not coincide with political ones”). Stereotypes are part of naive view of the world of the speech community. Their study in works of Polish scientists (J. Anusiewicz, J. Bartmiski, A. Levitski, V. Pisarek, K. Pisarkova, S. Skorupka, V. Khlebda et al.) proved that the knowledge of the world, the values can unite and separate the society, while they form the symbols of culture, nation and time.

The ethnic stereotype (< англ. *ethnic stereotypes*, гр. *ἔθνος* „народ, плем’я”, *στερεός* „твердый”, *τύπος* „відбиток”) is a kind of anthropological stereotypes („standard notion that belongs to people, namely to a particular community, about people that are members of this or another part of community”) [3, с. 217]. The ethnic stereotype represents „a schematic image of its own or another's ethnic community, reflecting simplified (sometimes unilateral and inaccurate) knowledge of psychological peculiarities and behaviour of a particular nation's representatives” [ЭПС, с. 343]. The ethnic stereotypes were analysed by E. Berezovich, L. Krysin, V. Plungian, E. Rakhilina, I. Kobozeva. The most essential properties of stereotypes are: emotionalism, evaluation, steadiness, stability, rigidity (harshness, toughness), congruence among the members of an ethnic group [ΠΟ, с. 517–518]. The Polish language reflects notions of its own and other people in the form of cultural constants („dominant cultural themes, substratum of practicing a certain cultural type”) [5, с. 20] or the „national world constants” [4, с. 8].

There is differentiation between autostereotypes and heterostereotypes. The former are steady and emotionally coloured opinions, judgements, evaluations, that

are attributed to a certain ethnic group and fixed, for example, in the Polish phraseology: *Co Polak – to szlachcic. Co Polak – to rycerz. Jak ryba bez wody, tak Polak bez urzędu żyć nie może. Gdzie dwóch Polaków, tam trzy zdania. U Polaka co w sercu, to i na języku. Mądry Polak po szkodzie. Polak jak małpa, co ujrzy, to chce mieć.* Autostereotypes mainly have positive assessments as „a nation conscious of themselves tend to perceive themselves, their interests, needs and demands as preferable, undoubted, legitimate and natural” [Этнология, с. 19]. They are more precisely differentiated and form a certain complex of cultural constants.

Heterostereotypes are also steady and emotionally coloured opinions, judgements, evaluations, but they are attributed to a certain ethnic group by a different one. These stereotypes can have a both positive and negative assessment, which is partially explained by the historical experience of interacting peoples: *Jak świat światem, nie będzie Niemiec Polakowi bratem. Przy Polaku i Niemiec się pożywi, przy Niemcu ani pies. Kochajmy się jak bracia, liczymy się jak Żydzi. Jak bieda, to do Żyda. Żydowi chrzczoneму i wilkowi chowanemu nie wierz. Stoi jak Żyd za Żydem. Żyd Żydowi pejsów nie urwie. Z Ruskim gadaj, a w zanadrzu kamień trzymaj. Uparty jak Moskal. Co Francuz wymyśli, to Polak polubi. Co Włoch to doktor, co Niemiec to kupiec, co Francuz to dworak, co Polak to hetman.*

As the means of ethnic stereotypes explication are presented by fixed forms in the literary discourse and have yet to receive comprehensive coverage, this article is an attempt to deal with the problem.

The subject of the research is linguistic markers of ethnic anthropological stereotypes in the first part of the novel „Glory and Praise” („Sława i chwała”) by the Polish writer Yaroslav Ivashkevich. **The aim** of the article is to analyse auto- and heterostereotypes in the literary text.

The central idea of Y. Ivashkevich's novel is to show the Polish people's lives, who dwell outside or in their country, in view of the historical events developing in Ukraine (Odesa, Kyiv), in Poland (Warsaw, Krakow, Zakopane), in France (Paris), in

Germany (Heidelberg) from 1914 till 1930. In the opinion of Henrik Bereza, the characters of the novel „Glory and Praise” („Sława i chwała”) constitute a collective portrait of the author [11, c. 14]. The steady predominance of the ethnic stereotype of a Pole in Y. Ivashkevich's novel is self-identification, language categorisation, religion and traditions. G. Gachev emphasises that „Poland has well-developed history and sagas, and what to be proud of – traditions, feats, and models. Knighthood – yet again, it was developed among the Polish gentry, loyalty – devotion, honour and pride...” [4, c. 43].

Narrating about lives of the Royskis, Myshinskis, Shillers, Tarlos, Golombeks, Bilinskis, Veviurskis, Sobanskis and others, the author indicates that they belong to different social strata. Among them are aristocrats (*Marysia Bylińska, Janusz Myszyński*), the gentry (*Ewelina Royska, Józef „Józio” Royski*), as well as workers, peasants and servants. These social strata keep their nominal boundaries, which is accentuated by Y. Veviurski when talking with Y. Myshinski: „*Jakiż pan hrabia dla mnie brat? Hrabia i już! ... pan jest jaśnie pan, a ja robociarz. Nie ma między nami zgody i nie może być.*” [Sława i chwała, s. 393]. The Polish are mainly characterised by stereotypes, as follows: „*Zamachy się raczej udają, a nas już ten Wojciechowski czy z Witosem czy ze Skarzyńskim piekielnie znudził. Polacy lubią odmianę.*” [Sława i chwała, s. 428]; „*Małe kajuty... każda ozdobiona olbrzymimi papierowymi i słomianymi ozdobami ... – Polak to zawsze skądziś słomy wytrząśnie. Gdzie można dostać w Paryżu słomy? A oni dostali.*” [Sława i chwała, s. 418].

Besides Poles, in the novel there are a great many of other nationalities, belonging to different speech and language communities: Ukrainians, Russians, Jews, Austrians, Italians, Germans, Americans, English and French people, and others. These ethnic groups are presented in the text by heterostereotypes: „*... pierwszym naszym wrogiem są Niemcy.*” [Sława i chwała, s. 246]; „*Czym to pod Rybnikiem do Włochów, makaroniarzy, psiakrew, nie strzelał?*” [Sława i chwała, s. 375]; „*Ja już wolę tego Żyda – mówił Wiewiórski – skórego drze, ale wiem, po co...*” [Sława i chwała, s. 500]; „*Przed Anglikiem trzeba było jeszcze bardziej chować jak przed*

Niemcem.” [Sława i chwała, s. 345]; „Zbliżała się epoka pokoju brzeskiego i *Francuzom ziemia paliła się pod nogami...*” [Sława i chwała, s.119]; „Były to pierwsze lata *gremialnego najazdu Amerykanów na Paryż.*” [Sława i chwała, s. 404].

Forming auto- and heterostereotypes occurs on a general basis. However, the focus is on most significant outer and inner peculiarities of the nationalities, on the contrast between „a native” and „a stranger”, where the image of „a stranger” is perceived through the Polish ethnicity system of values: „Ale naprawdę tak nie można było siedzieć w tej Odessie. Trzeba było coś robić. ... *my musimy coś robić dla Polski.*” [Sława i chwała, s. 157]; „*Ja zawsze jestem rad Polaka widzieć.*” [Sława i chwała, s. 394].

The author emphasises the Polish origin of the main characters: „A ten (Walerek Royski) – cóż to za *polskie dziecko.*” [Sława i chwała, s. 23]; „... mimo *całej mojej polskości* bardzo mało byłem przygotowany na Warszawę.” [Sława i chwała, s. 215]; „Ojczyzna nasza za plecami, na północy. ... Dlaczego nie możemy zejść tam? – Janusz wyciągnął przed siebie rękę i zakreślił szeroki łuk. – Bo *jesteśmy Polakami.* Widzisz, taka nam już wypadła dola.” [Sława i chwała, s. 268].

At the lexical level auto- and heterostereotypes in the discourse of „Glory and Praise” are presented by ethnonyms, anthroponyms and toponyms. With the help of these nominative units the author depicts positive traits of the Polish, „of the natives”, towards whom he has mainly positive feelings. At the same time he assesses other ethnicities: „*Polak* „osoba narodowości polskiej; zależnie od okoliczności użycia także osoba mająca obywatelstwo polskie lub zamieszkała w Polsce” (6 words), plural *Polacy* (12 lexemes), *Polka* „kobieta narodowości polskiej” (2 words), *Lach* „*przest. Polak*”, plural *Lachy* (1 lexeme) [WSJP; JIKC, c. 142–143]. A cognitive macrocomponent of ethnonyms is manifested in statements, where these lexemes have a hypernymic character: „Ojciec Tarłów, *Polak* z pochodzenia...” [Sława i chwała, s. 29]; „Józio miał do czynienia z żołnierzami armii carskiej... *tamto byli przeważnie Rosjanie, gdy on był Polakiem.*” [Sława i chwała, s. 144].

In the novel there are also observed the following ethnonyms: *Austriak*, plural *Austriacy* („*Austriaków* trzymano długi czas na baczość.” [Sława i chwała, s. 166]), *Żyd* / *Żydówka*, plural *Żydzi* („Janusz z Józiem wpakowali się do jakiegoś *bogatego Żyda...*” [Sława i chwała, s. 156]; „Panie, *Żydzi to potęga*. Czy pan o tym nie wie?” [Sława i chwała, s. 311]), *Ukraińcy*, *Rosjanin*, plural *Rosjanie*, *Anglik* / *Angielka* („Wychowała mnie w pustym dworze *stara, zimna Angielka*” [Sława i chwała, s. 35]), *Niemiec*, plural *Niemcy* („Baba z resztą była mądra, ocytana i *nienawidziła Niemców za potęgę*.” [Sława i chwała, s. 222]), *Francuz*, plural *Francuzi*, *Amerykanin*, plural *Amerykanie*, *Hiszpanka*, *Greczynka*. They are used to name people after their ethnic character and to make a judgement of a particular nationality.

The pragmatic constituent of the ethnonym semantics comprises additional associative, emotional and evaluative semantic attributes. These reflect collective notions about the nation and about the values of the Poles and other peoples: „... *ci Polacy są jak pies na płocie, utrzymać się nie mogą, a nie wiedzą, na którą stronę spaść*” [Sława i chwała, s. 389]; „– *Polacy i Rosjanie* razem? Nie, to niemożliwie – nagle sprzeciwił się Janusz.” [Sława i chwała, s. 42]; „*Niemiec mocny, jucha...* – im się tego więcej uskubie, tym lepiej. Janek się zdobył na odwagę. – Dla kogo lepiej? ... – Lepiej, powiedziała z wolna – *dla nas, Polaków*.” [Sława i chwała, s. 307]; „*Z Francuzami* żyć można? – Pewnie. ... Tylko to taki *drobny naród*, panie hrabia, *rękę to tylko tak w kieszeni trzyma, jakoby tam węża hodował – i jedzenie mają podłe*.” [Sława i chwała, s. 344]; (Edgar Szyller): „... nie umiem wysunąć się na pierwszy plan, przepychać się łokciami do pierwszego rzędu, a nie bardzo nawet mam z czym, bo pani wie, że *Amerykanie* mojego towaru *to nie bardzo...*” [Sława i chwała, s. 503].

Ethnic stereotypes that refer to the value system are embodied in the anthroponyms that a name famous individual in order to reconstruct a reader's certain notions about the possible appearance of a Pole. The evaluating objects here are different peculiarities of anatomy, physical movements and gait. The anthroponyms (*Rej, Mickiewicz, Sienkiewicz, Nałkowska, Zapolska, Chopin, Paderewski, Moniuszko, Haller, Piłsudski, Jaracz, Osterwa* etc.) are used in the nominative

function to name the Poles („... z daleka obserwowali wielkich aktorów, jak *Jaracz* lub *Osterwa...*”) [Sława i chwała, s. 196], they are also used to symbolically characterise a Pole: „Na tle ciemniejącego letniego nieba *twarz Edgara* wyraźna, wybitna, z jasnymi oczami, które nawet w cieniu błyszcząły, *przypominająca nieco twarz Chopina z portretu Delacroix...*” [Sława i chwała, s. 46]; „*Stanisław Hube* miał w tej epoce lat około pięćdziesięciu, był to nieduży, bardzo piękny mężczyzna, z *rysów i postawy, a także i z zamiłowania do kobiet przypominający króla Stasia...*” [Sława i chwała, s. 495].

In the discourse of „Glory and Praise” toponyms represent the Polish people and Poland, as well as other nations (*Polska, Warszawa, Kraków, Łódź, Rzeszów, Zakopane, Siedlce, Sandomierz, Łowicz, Nieborów, Wisła; Odessa, Kijów, Winnica, Charków, Wapniarka; Moskwa, Petersburg, Piotrograd; Paryż, Sekwana; Wiedeń; Nowy Jork, Chicago, Boston; Berlin, Heidelberg* etc.): „Ja myślę, że *Polska ma w tej chwili swoje własne zadania. ... Jeśli Niemcy upadną, czeka nas piekielnie trudne zadanie spojenia w jedną całość trzech zaborów.*” [Sława i chwała, s. 133]; „*Pochodzę z Polski, to wystarcza. Polska to dla nich (Francuzów) kraj Cyganów, niedźwiedzi, kawioru, śniegu, czy ja wiem co? Jak się pochodzi z Polski, to jest już tak źle, że poza tym nie pytają.*” [Sława i chwała, s. 421]; (Jasia Wiewiórska) „... *bardzo się cieszyła, że wróciła do Polski.*” [Sława i chwała, s. 494]; „– Nie ma co, *trzeba nam do Warszawy.* Kieliszek się uśmiechnął. – *Do Warszawy jak do Warszawy, ale do Polski.*” [Sława i chwała, s. 174]; „...*(ojciec Royskiej) zawsze wzdychał do rodzinnych Siedlec. Mówił, że Siedlce to najładniejsze miasto w Europie.*” [Sława i chwała, s. 178].

At the morphological level of the text the opposition „a native” / „a stranger”, which is connected with the position of a Pole in the society, in the environment, is performed by: personal pronouns *my / wy, nasza / wasza* („dla *nas*, Polaków”; „*uważam waszą* rewolucję za *waszą* własną sprawę”; „*trzeba nam do Warszawy*”; „*To nie jest nasza* ojczyzna i nie dla *nas* słoneczne wino południa”; „*Wszędzie ślad naszej* kultury – powiedział Józio”), demonstrative pronouns *to, ta, tu* („*Józio* jakoś

nie miał zaufania do *tej* jednostki polskiej”; „Dla mnie *tu* trochę obco – westchnął Kieliszek – za szeroko. *U nas* pod Turkiem też są ładne ziemie.”), possessive pronouns (*swój*) („To już ostanie, co pani będzie miała ze *swoich* Moliniec.”), evaluative adjectives *wybitniejszy*, *wielki*, *mistrzowski* („*wybitniejszych* dzieł literatury polskiej”; „*wielkich* aktorów, jak Jaracz lub Osterwa”), comparative adverbs *bardzo*, *zawsze*, *dużo*, *zbyt* („słyszało się *dużo* polskiego języka”; „Polska kuchnia *zawsze* najlepsza”), adverbs of place and direction *tam* („Walerek jest *tam*, u *tych*”), quantifiers, expressing quantitative semantics, *zawsze*, *każdy*, *nigdy*, intensifying particles (*cóż*) etc.

The ethnic stereotypical semantics is fixed at the syntactic level in the attributive phrases, in which the most frequent lexemes are adjectives derived from toponyms: *polski*, *warszawski* (*polski język*, *polskie pochodzenie*, *polskie zwycięstwo*, *polska hrabina*; *warszawski pociąg*, *warszawska polszczyzna*, *rodzina warszawska*, *plotki warszawskie*), *ukraiński* (*na ukraińskim dworze*, *ukraińskich chłopów*, *ukraińskiej synowej*), *austriacki* (*austriaccy żołnierze*, *austriackie karabiny*), *rosyjski* (*rosyjskie nazwisko*, *frontach rosyjskich*), *żydowski* (*żydowskich furmanek*), *angielski* (*angielskiego szewiotu*, *angielskiego projektu*), *niemiecki* (*szkoły niemieckiej*, *niemieckim wagonem*), *francuski* (*francuskiego zapachu*, *lekcja francuskiego*), also in expressions of comparison („*chleb*, proszę pana, *jak polski*”).

The stylistic level is performed in the characters' statements by common and regional language peculiarities, cf.: „*Kozak nachylił się w siodle i wyciągnął w stronę Janusza jakiś przedmiot. – Pani zabuła – powiedział.*” [Sława i chwała, s. 72]; „– *Mays, ma chère* – księżna wzruszyła ramionami.” [Sława i chwała, s. 227]; „–I tak się stanie. *Samo prijdioł* – powiedział Janusz.” [Sława i chwała, s. 388]; „(Gołabek) *Był śmieszny ze swoim typowym nadwiślańskim akcentem.*” [Sława i chwała, s. 108]. And the author assesses the phonetic norms of the Polish language, paying attention of the reader to the fact that in Ukraine communicating in Polish was restricted to the family or to the Polish society: „... przecież on (Józio) *tak mało ma do czynienia z polskim językiem.*” [Sława i chwała, s. 11]; „... (Józio) *naśladuje*

pański sposób mówienia, nawet pewne galicyjskie naleciałości pańskiej mowy.” [Sława i chwała, s.12]; „Janek drzemał na poły ... ale słuchał tego opowiadania i głosu Władka (Sobańskiego) i jego mowy zabawnej, skażonej nieco i archaicznej, jaka w tych zaściankach była przechowywana wraz z dawnymi zwyczajami.” [Sława i chwała, s. 148]. The Polish language of the novel characters is influenced by the Russian (*Ariadna i Wołodia Tarło*) and French (*Elżbieta Szyllerówna, hrabina Róża de Caserta*) languages: „Spychała spozierał na nią (na Elżbietę Szyllerównę) z lękiem. Uderzała go obcość jej twarzy, *obcość akcentu, lekka trudność w wymawianiu „r”, a nawet niektórych polskich zbiegów spółgłosek. Elżbieta często przerzucała się na język francuski, podobnie do niektórych wielkich pań kresowych, które zachowały ten osiemnastowieczny zwyczaj.*” [Sława i chwała, s. 18]; „Róża (hrabina de Caserta) mówiła w dziwny sposób akcentując sylaby i wyrazy, tak, że chociaż mówiła po polsku, ogólna melodia zdania brzmiała, jak gdyby mówiła w obcym języku.” [Sława i chwała, s. 400]. In such cases Y. Ivashkevich imitates speech peculiarities of the characters, determining stereotypes of their speech behaviour through linguistic markers.

Conclusion. The bearers of auto- and heterostereotypes in the discourse of „Glory and Praise” („Sława i chwała”) by Y. Ivashkevich are members of the speech community and therefore its language communities. The background knowledge is superimposed onto the common cultural notions and onto the language. The ethnic cultural stereotypes are performed at the lexical, morphological, syntactic and stylistic levels. The attribute of naming is evaluation. The author's collective notions of the Poles' and other ethnicities' attitude to their own activity, to themselves and other nations, to the surroundings contain various autostereotypical information about the positive traits of the Poles (responsibility, patriotism, self-respect, pride, punctuality, fearlessness, bravery, kindness, artistry, politeness, good manners), and contain disapproval of some negative features (indifference, egoism, arrogance). Heterostereotypes assess representatives of a certain ethnic group (the Russians, Germans, Jews, and the French) towards the Poles. The perspective is to further

analyse the verbal semantic level of ethnic stereotypes of different ethnic groups in literary and spoken texts.

Bibliography

1. Базылев В. Н. Лингвистическая персонология: Ирина Хакамада (к определению статуса дисциплины) // *Известия УрГПУ. Лингвистика*. Вып. 15. Екатеринбург, 2005. С. 163–167.

2. Бартминьский Е. Базовые стереотипы и их профилирование (на материале польского языка) // *Стереотипы в языке, коммуникации и культуре : сб. статей / сост. Л. Л. Фёдорова*. М. : Изд. центр РГГУ, 2009. С. 11–21.

3. Башкова И. В. Теоретические основания русской семантической персонологии: объект и метод: Дис. ... докт. филол. н. Красноярск, 2018. 217 с.

4. Гачев Г. Д. Национальные образы мира. Соседи России. Польша, Литва, Эстония. М.: Прогресс-Традиция, 2003. 384 с.

5. Жебраускас А. Л. Понятие культурных констант и поиски ориентиров постсовременности // *Изв. рос. пед. ун-та им. А. И. Герцена. Аспирантские тетради*, 2006. № 3 (20). С. 18–21.

6. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Изд. 7-е. М.: Изд-во ЛКИ, 2010. 264 с.

7. Липпман Уолтер. Общественное мнение. Пер. с англ. Т. В. Барчуновой. М.: Институт Фонда „Общественное мнение”, 2004. 384 с.

8. Патнэм Х. Значение „значения”: пер. с англ. // *Философия сознания*. М. : ДИК, 1999 (1975). № 151. С. 164–235.

9. Пятаева Н. В. Антропоцентрический принцип современного языкознания и понятия картины мира // *Филологический класс*, 2004. № 12. С. 47–54.

10. Салахова А. Г. Лингвоперсонологический подход в исследовании профессиональной языковой личности // *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов, 2015. № 8 (50): в 3 ч. Ч. II. С. 159–162.

11. Щепотьев С. Маленькие рыцари большой литературы: размышления о польской литературе. Санкт-Петербург, Реноме, 2010. 146 с.

ЛКС – Польсько-український лінгвокраїнознавчий словник. = Polsko-ukraiński słownik lingworealioznawczy / Упорядники: О. Войцева, Г. Касім, Є. Ковалевський. К.: ТОВ НТВ „Інтерсервіс”, 2018. 192 с.

ПО – Психология общения. Энциклопедический словарь / под общ. ред. А. А. Бодалева. М.: Изд-во „Когито-Центр”, 2011.

СЛТ – Жеребило Т.В. Словарь лингвистических терминов. Изд. 5-е, исп. и доп. Назрань: Изд-во „Пилигрим”. 2010. 486 с.

ЭПС – Этнопсихологический словарь / под ред. Крысько. М.: Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та, 1999.

Этнология – Тавадов Г. Т. Этнология. Современный словарь-справочник. М.: АНО „Диалог культур”, 2007.

Sława i chwała – Iwaszkiewicz J. Sława i chwała. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1969. T. I. 541 s.

WSJP – Wielki słownik języka polskiego, red. naukowy Piotr Źmigrodzki. URL: <http://wsjp.pl/index.php?pwh=0/>

References

1. Bazylev V. N. Lingvisticheskaya personologiya: Irina Khakamada (k opredeleniyu statusa distsipliny) // Izvestiya UrGPU. Lingvistika. Vyp. 15. Ekaterinburg, 2005. P. 163–167.

2. Bartmin'skiy E. Bazovye stereotipy i ikh profilirovanie (na materiale pol'skogo yazyka) // Stereotipy v yazyke, kommunikatsii i kul'ture : sb. statey / sost. L. L. Fedorova. M. : Izd. tsentr RGGU, 2009. P. 11–21.

3. Bashkova I. V. Teoreticheskie osnovaniya russkoy semanticheskoy personologii: ob'ekt i metod: Dis. ... dokt. filol. n. Krasnoyarsk, 2018. 217 p.

4. Gachev G.D. Natsional'nye obrazy mira. Sосedi Rossii. Pol'sha, Litva, Estoniya. M.: Progress-Traditsiya, 2003. 384 p.

5. Zhebrauskas A. L. Ponyatie kul'turnykh konstant i poiski orientirov postsovremennosti // Izv. ros. ped. un-ta im. A. I. Gertsena. Aspirantskie tetradi, 2006. № 3 (20). P. 18–21.

6. Karaulov Yu. N. Russkiy yazyk i yazykovaya lichnost'. Izd. 7-e. M.: Izd-vo LKI, 2010. 264 p.

7. Lippman Uolter. Obshchestvennoe mnenie. Per. s angl. T.V. Barchunovoy. M.: Institut Fonda „Obshchestvennoe mnenie”, 2004. 384 p.

8. Patnem X. Znachenie „znacheniya”: per. s angl. // Filosofiya soznaniya. M. : DIK, 1999 (1975). No. 151. P. 164–235.

9. Pyataeva N. V. Antropotsentricheskii printsip sovremennogo yazykoznaneya i ponyatiya kartiny mira // Filologicheskii klass, 2004. № 12. P. 47–54.

10. Salakhova A. G. Lingvopersonologicheskii podkhod v issledovanii professional'noy yazykovoy lichnosti // Filologicheskii nauki. Voprosy teorii i praktiki. Tambov, 2015. No. 8 (50): v 3 ch. Ch. II. P. 159–162.

11. Shchepot'ev S. Malen'kie rytsari bol'shoy literatury: razmyshleniya o pol'skoy literature. Sankt-Peterburg, Renome, 2010. 146 p.

LKS – Pol's'ko-ukraïns'kiy lingvokraïnoznavchiy slovník. = Polsko-ukraïnski słownik lingworealioznawczy / Uporyadniki: O. Voytseva, G. Kasim, J. Kovalevs'kiy. K.: TOV NTV „Interservis”, 2018. 192 p.

PO – Psikhologiya obshcheniya. Entsiklopedicheskiy slovar', pod obshch. red. A. A. Bodaleva. M.: Izd-vo „Kogito-Tsentr”, 2011.

SLT – Zhrebilo T.V. Slovar' lingvisticheskikh terminov. Izd. 5-e, isp. i dop. Nazran': Izd-vo „Pilgrim”. 2010.

EPS – Etnopsikhologicheskii slovar', pod red. Krysk'o. M.: Izd-vo Mosk. psikhol.-sots. in-ta, 1999.

Etnologiya – Tavadov G. T. Etnologiya. Sovremennyy slovar'-spravochnik. M.: ANO „Dialog kul'tur”, 2007.

Sława i chwała – Iwaszkiewicz J. Sława i chwała. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1969. T. I. 541 s.

WSJP – Wielki słownik języka polskiego, red. naukowy Piotr Źmigrodzki. URL: <http://wsjp.pl/index.php?pwh=0/>

О. А. Войцева,

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри загального та слов'янського мовознавства
філологічного факультету
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар 24 / 26, м. Одеса, 65058, Україна,
movoznawstvo98@gmail.com;
старший науковий співробітник
державної наукової установи „Інститут модернізації змісту освіти”,
пров. Нахімова, 8, к. 24, м. Одеса, 65014, Україна

МОВНІ МАРКЕРИ АВТО- И ГЕТЕРОСТЕРЕОТИПІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Статтю присвячено етнічним антропостереотипам, що утворюють один із найважливіших фрагментів мовної картини світу людини в художньому тексті. Предметом аналізу було відображення авто- і гетеростереотипів у тексті першого тому роману „Слава і хвала” видатного польського письменника Ярослава Івашкевича. Мета дослідження полягала в аналізі мовних маркерів етностереотипів поляків та інших етносів. Серед етностереотипів виділено автостереотипи – стійкі та емоційно забарвлені судження, оцінки про представників своєї етнічної спільноти, і гетеростереотипи – стійкі й емоційно забарвлені судження, оцінки однієї етнічної спільноти по відношенню до іншої.

При формуванні авто- і гетеростереотипів найбільшу увагу привернуто до типових властивостей національного характеру, на зіставлення „свого” з „чужим” крізь призму власної системи цінностей. Атрибутом етностереотипу є оцінність, присутня, по-перше, в лексичних мовних маркерах, у прагматичній складовій етнонімів (*Polak, Ukrainiec, Rosjanin, Niemiec, Francuz, Żyd, Austriak*), антропонімів (*Chopin, Sienkiewicz, Blok, Lermontow, Majakowski*), топонімів (*Polska, Rosja, Warszawa, Odessa, Kijów, Winnica, Charków, Moskwa, Petersburg, Piotrograd, Wiedeń, Magdeburg, Paryż*). По-друге, оцінку на морфологічному рівні містять особові займенники (*my / wy, nasza / wasza*; „*Kto nie z nami, ten przeciw nam*”), якісні прикметники (*najwybitniejszy, wielki, piękny, przystojny*). По-третє, оцінний компонент виявляється на синтаксичному рівні в атрибутивних сполуках з прикметниками *polski, ukraiński, rosyjski, niemiecki, austriacki, żydowski, francuski* („*Twarz miał rzeczywiście bardzo polską*”; *nasze ukraińskie ziemiaństwo; wymienił rosyjskie nazwisko; oficerów niemieckich; piechota austriacka; parę żydowskich furmanek; francuskiego zapachu*); по-четверте, емоційно-оцінне ставлення втілено на стилістичному рівні в описах стереотипів і особливостей мовної поведінки героїв твору („*galicyjskie naleciałości pańskiej mowy*”; „*Ni, ni – odparł Lewko – nam treba wertatysia...*”; „*Józia uderzył piękny akcent francuski*”). Етностереотипні уявлення надають можливості письменнику висловити ставлення польського народу до себе й інших людей, до своєї діяльності і навколишніх предметів, вони містять інформацію про риси національного характеру поляків, їх світогляд та уявлення про інші народи.

Ключові слова: художній дискурс, лінгвоперсонологія, етностереотип, авто- і гетеростереотип, мовні маркери, Ярослав Івашкевич.

Надійшла до редакції 20.06.2019 р.